

Úvod do ekonomie

Týden 6

Tomáš Cahlík

Vládní sektor

Umíte doplnit T účty pro vládu a zahraničí?

Obsah

Vládní sektor I

- James Buchanan a Konstituční ekonomie
- Veřejné statky a Externality
- Daně a Náklady mrtvé váhy
  - Zkouškové otázky, Informační zdroje a Navazující kurzy na IES FSV

Historie ekonomického myšlení: [James Buchanan](#)

Racionální chování: [Vězňovo dilema](#)

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- Konstituční ekonomii popularizoval jako vědní disciplínu James M. Buchanan. V roce 1986 dostal Nobelovu cenu za ekonomii.
- Konstituční ekonomie je jako vědní disciplína mezi sociální a politickou filosofií a ekonomii.
- Základní otázky:
  - Dá se vznik státu vysvětlit optimalizačním chováním svobodných jedinců?
  - Je rovnováha mezi svobodou a řádem udržitelná?

James Buchanan a Konstituční ekonomie

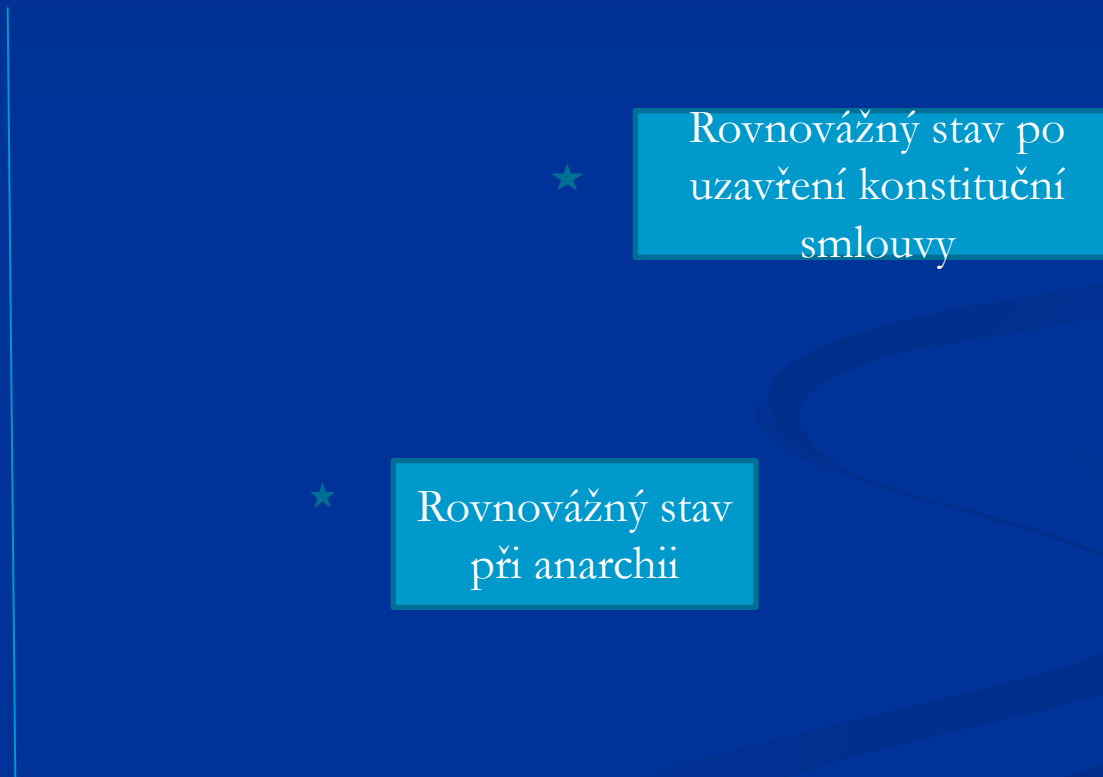
- Konstituční smlouva: startovní bod pro stát svobodných jedinců. Je dohodou o výchozích individuálních právech, způsobu rozhodování sporů a donucovacím mechanismu.
- Buchanan ve své knize „Constitutional Economics (Between Leviathan and Anarchy)“ používá modely k vysvětlení své argumentace.

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- Vysvětlení vzniku výchozích individuálních práv:
  - Model 1: 2 jedinci, nedostatkové statky, jedinci žijí věčně
  - Před konstituční smlouvou je stav anarchie. Jedinci mají přístup k určitému množství nedostatkových statků, existuje přirozený (český filosof Jan Sokol by řekl klovací) řád, ve kterém:
    - se vynakládají náklady na útok a obranu,
    - existuje přirozená rovnováha mezi jedinci a
    - existuje předvídatelnost.

James Buchanan a Konstituční ekonomie

Užitek jedince B

Užitek jedince A

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- Stát vznikne konstituční smlouvou z přirozeného řádu optimalizačním chováním jedinců, kteří chtějí minimalizovat náklady agrese.
- Nerovnost existuje v přirozeném řádu i v konstitučním řádu. Jedinci se liší v preferencích, schopnostech i situačním kontextu.
- Diskuzní otázka: Může být tímto způsobem vysvětlen i vznik otrokářského státu? Totalitární diktatury? Liberální demokracie?

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- Stát zajišťuje rozhodování sporů a donucovací mechanismus
- Spory vznikají v těch oblastech života společnosti, ve kterých nejsou jasná individuální práva.
- Individuální vlastnická práva jsou jasná u soukromých statků, nejasná u „commons“ (smíšených statků) a veřejných statků. Individuální práva obecně jsou jasná v často opakovaných společenských situacích.
- V těch oblastech života společnosti, kde jsou individuální práva jasná, kde se jedinci navzájem respektují a tolerují, je možný řád bez zasahování státu.
- Diskuzní otázka: Jaké jsou argumenty pro a proti anarchismu v současné společnosti?

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- I když jsou práva jasná, může existovat motivace k porušení smlouvy.
- Věžňovo dilema je jedním z nejdůležitějších herních modelů ve společenských vědách, pomocí kterého se tento problém analyzuje

A

		A	
		Dodržet smlouvu	Porušit smlouvu
B	Dodržet smlouvu	20, 20	100, 0
	Porušit smlouvu	100, 0	6, 6

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- Smlouva se dodržuje, pokud
  - Jsou oba účastníci čestní
  - Pokud se hra opakuje
  - Pokud existuje soudce a je známý přiměřený trest za porušení
- Společnost není tvořena pouze dvěma hráči. Hodně „her“ se neopakuje a ne všichni jsou čestní. Stát je řešením tohoto problému. Individuální svoboda ve stavu anarchie je substituována za bezpečnější řád zajišťovaný státem.
- Stát musí být z hlediska smluvních stran externí.

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- Postkonstituční smlouvou mohou jedinci dále zvýšit svůj užitek, a to domluvou o pravidlech směny soukromých statků, užívání „commons“ a zajištěním veřejných statků.
- Pouze jednomyslná domluva o veřejných statcích je Paretovsky efektivní (společnost je v Paretovském optimu). Při vyšším počtu jedinců není jednomyslnost prakticky dosažitelná, proto se používá většinové hlasování.
- Diskuzní otázka: Jaké jsou problémy většinového hlasování?

James Buchanan a Konstituční ekonomie

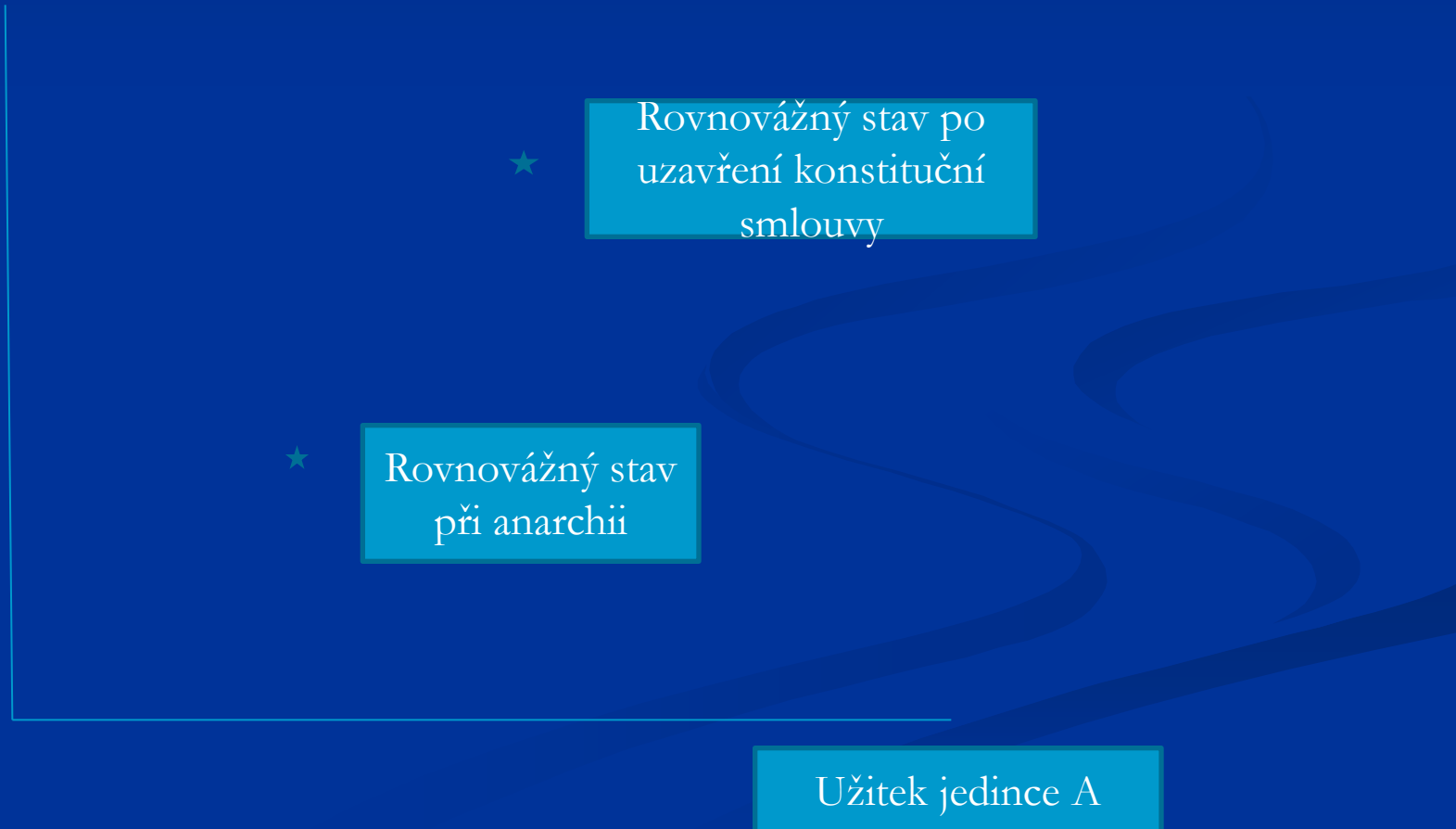
Užitek jedince B

Rovnovážený stav po uzavření post-konstituční smlouvy

Rovnovážený stav po uzavření konstituční smlouvy

Rovnovážený stav při anarchii

Užitek jedince A

James Buchanan a Konstituční ekonomie

- Wagnerův zákon je empiricky zjištěná pozitivní korelace mezi růstem HDP na hlavu a relativním podílem veřejného sektoru (měřeného podílem státních výdajů na celkovém HDP).
- Diskuzní otázky:
  - Kde je přípustná hranice pro aktivitu vlády?
  - Pokud si myslíme, že je role vlády příliš velká, jaké jsou možnosti pro snížení role vlády?

Veřejné statky a externality

- Mnohé výdaje státního rozpočtu jdou na zajištění veřejných statků:
  - Infrastruktura (silnice, ICT .....
  - Obrana
  - Základní znalosti
  - Pravidla, kterými se společnost řídí, organizace rozhodování sporů a donucovací aparát
  - A další
- Trh slouží při zajišťování soukromých statků, které jsou vyloučitelné a rivalitní.
- Trh selhává v řadě situací, mimo jiné při zajišťování veřejných statků.

Veřejné statky a externality

- Existuje problém černého pasažéra, firmy nemají incentivu (motivaci) pro zajišťování veřejných statků.
- Proto zajišťuje veřejné statky vláda, na základě analýzy nákladů a výnosů.

Veřejné statky a externality

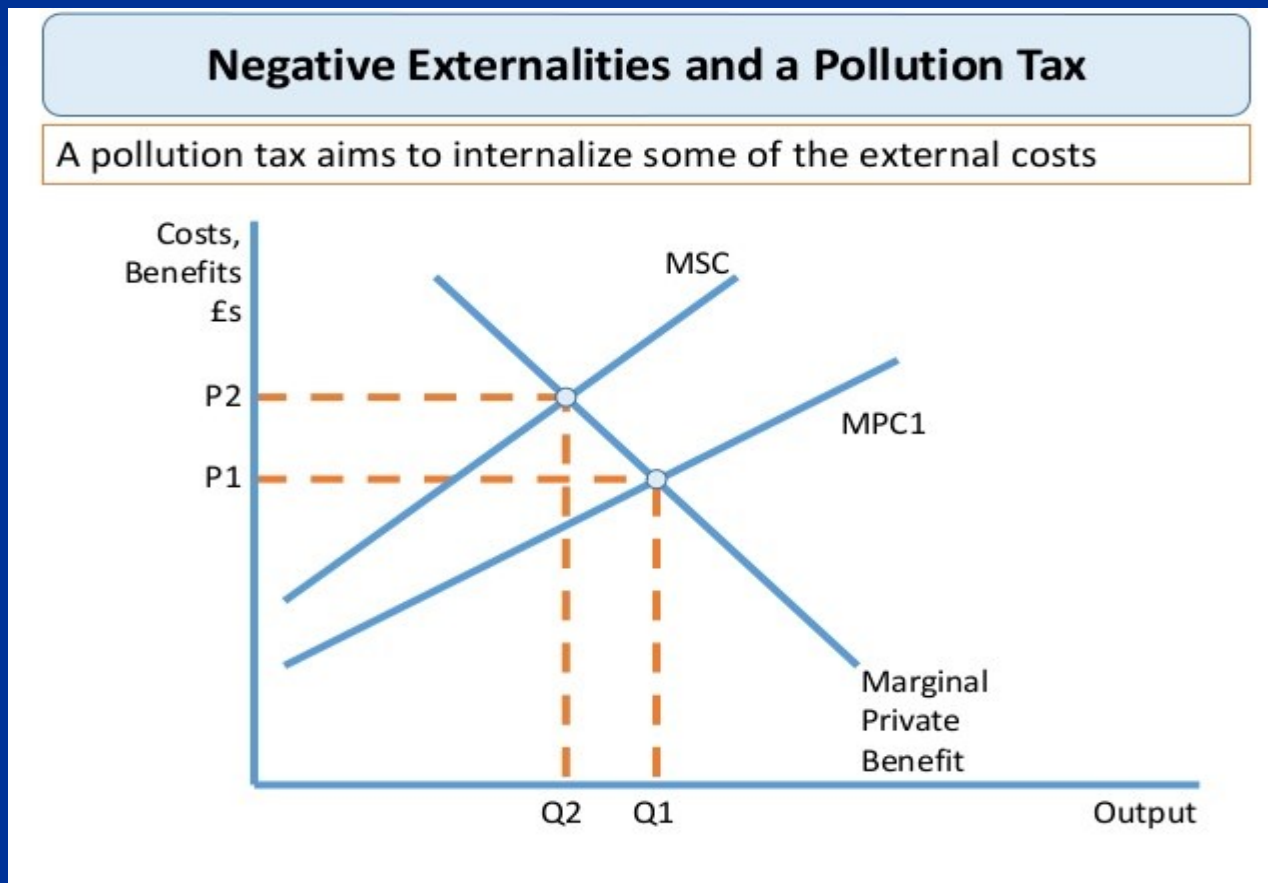
- Trh neexistuje ani pro „commons“ (smíšené statky), jako je společná pastvina, vzduch, ryby v oceánu, veřejná cesta.
- Individuální chování při užívání „commons“ vede k negativní externalitě pro ostatní uživatele – nadměrnému užívání až vyplenění.
- Diskuzní otázka: Jak je možné řešit problém nadměrného užívání „commons“?

Veřejné statky a externality

- Externalita vznikne, když má tržní transakce dopad na třetí stranu. Při existenci negativní externality (např. znečištění) je množství zboží na trhu vyšší než odpovídá sociálnímu optimu. Při existenci pozitivní externality (např. technologický spillover (přelévání)) je množství zboží na trhu nižší než odpovídá sociálnímu optimu.
- Vláda se může snažit o řešení problému externalit např. administrativním omezením či tzv. internalizací externality korektivním zdaněním (u negativních externalit) či korektivní subvencí (u pozitivních externalit).

Veřejné statky a externality

- Na obrázku je znázorněn efekt korektivní daně v případě negativní externality. Uměli byste udělat obrázek pro pozitivní externality?

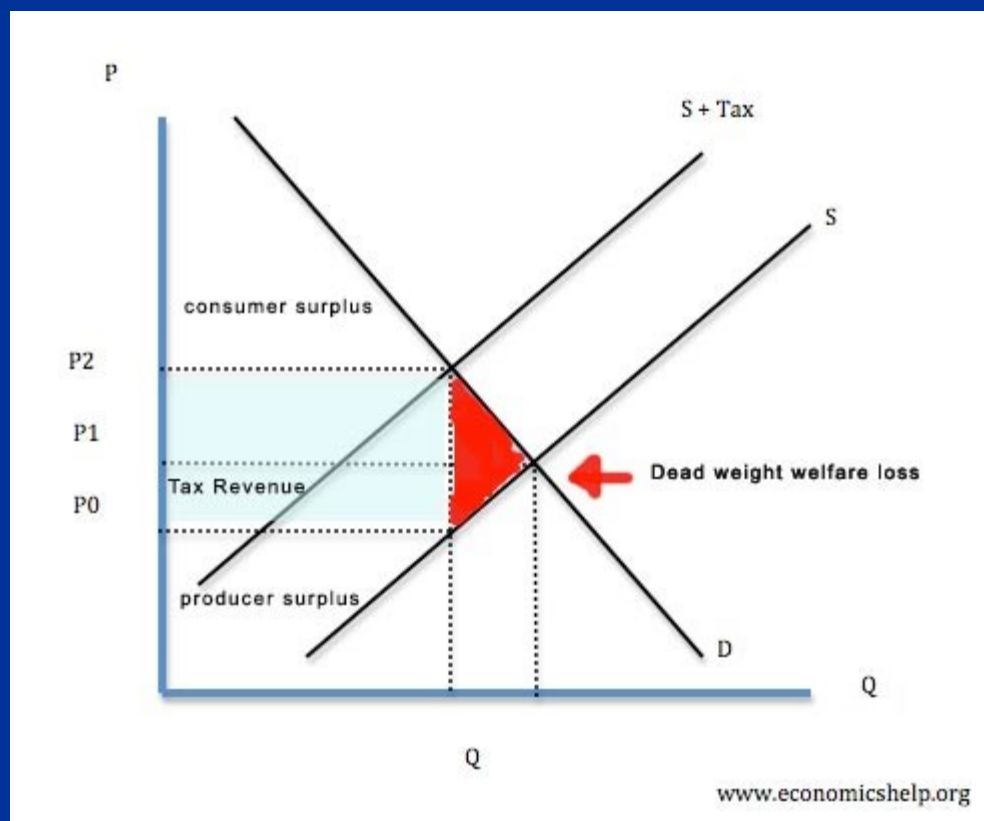

Daně a Náklady mrtvé váhy

- ❑ Vláda hradí své výdaje zejména z daňových příjmů. Každá země má svůj daňový systém, který výběr daní zajišťuje.
- ❑ Daňový systém s hlavními daněmi „daň z příjmu“ a „daň z přidané hodnoty (DPH)“ je podobný ve všech zemích EU. EU neurčuje daňové sazby, ale u některých daní, např. DPH stanoví hranice, ve kterých mohou členské země sazbu stanovit.
- ❑ Hlavní informační zdroje jsou:
  - ❑ [EU->EU podle oblastí->daně](#)
  - ❑ Web Ministerstva financí ČR a Finanční správy ČR

Daně a Náklady mrtvé váhy

- Daně způsobují tzv. náklady mrtvé váhy. Na obrázku je znázorněn efekt „daně z prodeje“, která se používá ve státech USA místo DPH.

Daně a Náklady mrtvé váhy

- ❑ Čím více je poptávková křivka vertikální (tzv. cenová elasticita – cenová citlivost – poptávky klesá), tím jsou náklady mrtvé váhy menší. Daň zatíží spotřebitele, i když ji platí dodavatel (daň se promítá do ceny).
- ❑ Náklady mrtvé váhy klesají i s růstem cenové elasticity nabídky. Daní je vždy více zatížena ta strana, která má nižší elasticitu, bez ohledu na to, od koho je daň technicky vybírána.

Daně a Náklady mrtvé váhy

- Diskuzní otázky:
  - Co nastane, pokud se daňový systém či daňové sazby v různých zemích liší?
  - Proč EU harmonizuje daňové systémy členských zemí, případně stanoví hranice pro některé daňové sazby?
  - Uveďte, které daně v ČR používané jsou přímé a nepřímé. Zařadili byste některé daně mezi korektivní?

Daně a Náklady mrtvé váhy

- Náklady mrtvé váhy vznikají nejen jako důsledek zdaňování. Setkali jsme se s nimi již při analýze dopadu cel. Další základní aplikací jsou náklady mrtvé váhy u monopolu.

Zkouškové otázky

1. Popište vysvětlení vzniku státu a jeho funkcí podle J. Buchanana. Vysvětlete, proč s tímto vysvětlením souhlasíte či nesouhlasíte.
2. Co jsou veřejné statky a co jsou externality. Uved'te příklady. Vysvětlete problémy při zajišťování veřejných statků a při externalitách a navrhněte možná řešení.
3. Co víte o daňovém systému? Co jsou náklady mrtvé váhy (vysvětlete na příkladu)? Co byste navrhli pro minimalizaci nákladů mrtvé váhy při danění a celních či necelních bariérách zahraničnímu obchodu?

Informační zdroje

- James Buchanan a Konstituční ekonomie
  - Tato prezentace a brouzdání po webu
- Veřejné statky a Externality
  - tato prezentace a brouzdání po webu, Khanova škola, Mikroekonomie (Veřejné statky a externality – 26 minut)
- Daně a Náklady mrtvé váhy
  - tato prezentace a brouzdání po webu, Khanova škola, Mikroekonomie (Náklady mrtvé váhy – 48 minut)

Navazující kurzy na IES FSV

- **Ekonomie I**
- **Ekonomie II**
- **Public Finance**
- **Comparative Economics**